

TECHNICAL TRANSACTIONS

ARCHITECTURE

CZASOPISMO TECHNICZNE

ARCHITEKTURA

12-A/2015

RAFAŁ BLAZY*

THE CITY – A POLITICAL (NON) IDEA AND A POLITICIDES STRUCTURE

MIASTO (NIE) IDEA POLITYCZNA A STRUKTURA UPOLITYCZNIONA

Abstract

This article strives to give a polemical response to the theses occurring in contemporary Polish publications on the theory of urbanism. The presented text emerged from the clash between the visions, theses and opinions presented in the aforementioned publications and the vision of the city that has been absorbed and assimilated by the author from his distinguished professors of the Institute of City and Regional Planning of the Faculty of Architecture at Cracow University of Technology. The author focuses on addressing the thesis that “the city is a political idea”. On the basis of some examples the author demonstrates in the text that the city is not a political idea, but a structure within which politics is made.

Keywords: city as a political idea, city as a politicised structure, politics, theory of city planning, theory of urbanism, theory of spatial planning, city philosophy, city as a community

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest próbą podjęcia dyskusji z tezami zawartymi we współczesnej literaturze polskiej dotyczącej teorii urbanistyki. Prezentowany tekst „wyrósł” na podłożu zderzenia wizji, tez i opinii prezentowanych w tych opracowaniach z przyswojoną i zasymilowaną przez autora niniejszego artykułu wizją miasta przekazywaną przez wybitnych profesorów Instytutu Projektowania Miast i Regionów Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Artykuł głównie odnosi się do tezy stwierdzającej że „miasto jest ideą polityczną”, Autor na podstawie przykładów pokazuje, że miasto nie jest ideą polityczną, a jest strukturą, w ramach której prowadzi się politykę.

Słowa kluczowe: miasto jako idea polityczna, miasto struktura upolityczniona, polityka, teoria projektowania miast, teoria urbanistyki, teoria planowania przestrzennego, filozofia miasta, miasto jako wspólnota

DOI: 10.4467/2353737XCT.15.378.4997

* Ph.D. Arch. Rafał Blazy, Institute of City and Regional Planning, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

The publications of Polish authors are not many in the contemporary writings on the theory of urbanism. It seems that the best known works of the last 15 years are: *Teoria urbanistyki (Theory of Urbanism)* by Jan Maciej Chmielewski, *Przestrzeń marzycieli. Miasto jako projekt utopijny (The Dreamers' Space. City as a Utopian Project)* by Bartłomiej Gutowski, *Podstawy urbanistyki i planowania przestrzennego (Fundamentals of Urban Design and Spatial Planning)* by Maciej Bors, *Gra w miasto (City as a Game)* by Czesław Bielecki and *Miasto jako idea polityczna (City as a Political Idea)* by Krzysztof Nawratek. This last publication is fairly often quoted in various studies as a theoretical foundation for reflections upon the city. However interesting and valuable the book may be because of its intellectual gravity, it is internally inconsistent and contradicts itself at numerous occasions. The author, as he himself points out, attempts to create a programme for the contemporary city and at the same time invites discussion on the project for the contemporary city presented in the book.

This article strives to give a polemic response to the theses contained in the Polish contemporary publications mentioned above. The presented text emerged from the clash between the visions of Krzysztof Nawratek and Czesław Bielecki on the one hand and the vision of the city absorbed and assimilated by the author of this article from his distinguished professors of the Institute of City and Regional Planning of the Faculty of Architecture at Cracow University of Technology and subsequently, i.e. Zbigniew Wzorek, Stanisław Juchnowicz, Wanda Pencakowska, Tadeusz Bartkowicz, Barbara Bartkowicz, Zbigniew Zuziak and Elżbieta Węclawowicz-Bilska.

1. The city as an idea

The city as such may be an idea. An idea able to gather people around it and focus their attention. A kind of a contemporary idea of a city is the district of Christiania in Copenhagen or the city of Masdar designed and built by Norman Foster. Presenting the city as an idea is interesting in the sense that the city as if constitutes an independent concept, a self-contained creation and existence which may be described in many ways. Saying that a city is an idea comes close to the statement that the city is a phenomenon, yet neither of the statements provides the answer to the question what the city is actually like. Both of them, however, emphasise the importance of the city and its significance for our civilization, leaving a broad margin of freedom as to its definition.

Nowadays a fairly popular approach to the city is the one promoting it as an idea of the civil society, e.g. Paweł Stefan Załęski: *Neoliberalizm i społeczeństwo obywatelskie (Neoliberalism and Civil Society)* or Dorota Pietrzyk-Reeves: *Idea społeczeństwa obywatelskiego (The Idea of Civil Society)*¹. The aforementioned vision of the city as a civil

¹ Załęski Paweł Stefan, *Neoliberalizm i społeczeństwo obywatelskie*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012; Pietrzyk-Reeves Dorota, *Idea społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012; Day Peter, *Designing Democratic Community Networks: Involving Communities through Civil Participation*, *Digital Cities II: Computational and Sociological Approaches*, Lecture Notes in Computer Science Volume 2362, 2002, pp. 86-100; Portugali Juval, *A Self-Planned City. Complexity, Cognition and the City*, Understanding Complex Systems 2011, pp. 299-311.

society is a transposition of the vision of a civil state into the scale of the city. It is no more and no less than a postulate that the population should participate in the process of taking all the strategic decisions affecting the city. The idea of the civil society is a quite trendy slogan nowadays, and it is often emphasised by politicians in order to persuade voters to support them. The idea is also supposed to be a kind of remedy to the problems with immigrant ethnic minorities in the cities of the European Union. It is also – in a sense – a safe option for urban planners, since the responsibility for erroneous decisions affecting the city space would rest collectively on the community who should make their choice themselves each time a strategic spatial decision is to be taken.

2. City as a political idea?²

The city is undoubtedly a political entity, but it does not seem to be a political idea or, all the less, a kind of game. Of course, it may be described from the perspective of ideas, but a political idea is of little significance for the process of its emergence. The said idea matters more for a city's way of functioning because it affects the way power is exercised in the city, the way it is organized and sometimes also the very location of its components. However, if we look deeper and reach to the most basic premises that had affected the emergence of particular cities, we will notice that a lot of different factors are significant. The first one to mention is the factor of defence potential, with the example of Roman towns situated along the Empire limes, Mediaeval fortified towns or castles. Another important factor is the convenient location for barter and trade (commercial towns: located near ports or at intersections of major commercial routes). The third factor are good climate conditions, which were decisive in the emergence of spa towns and health resorts. The fourth factor are natural resources, which were the reason for the emergence of the 19th century industrial cities. The above factors induce the conclusion that the function of the town or city and its surrounding territory was of greater importance than the idea that accompanied the emergence of the said town or city. It is hard to imagine that the towns popping up across the United States during the gold rush era were preceded by the settlers' careful consideration of the idea in the name of which they desired to settle in a given area.

Naturally, at present – when a lot of issues and measures have been politicised – the city is also a political structure, but it is not a political idea. The organisational structure of a city reflects to a great extent the organisational structure of the state and its regional and urban policy, and the city itself is a structure greatly dependent on the current policy. Adopting a certain strategy for the spatial development of a region, city or district is in many cases a political process and phenomenon. The adopted operational documents and approved strategies are very often political documents.

Every time a decision is taken on renovation of a place or establishing an area of special interventions or a zone of special privileges, it is significantly influenced by a political vision, especially in Poland. Examples of historic projects in which politics was enormously

² A slightly different vision from the one presented in this article is to be found in the works of Henri Lefebvre, see e.g. [in:] Purcell Mark, *Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant*, GeoJournal, 10-2002, Volume 58, Issue 2-3, pp. 99-108.

important are housing estates and industrial works of strategic propaganda significance erected in the communist times. Undoubtedly, a political idea was at play in the process of creation of Nowa Huta in Kraków, Ursynów in Warsaw or the whole city of Tychy. If we take a great, but a really great mental shortcut, we could call the city a political idea, yet the term is so imprecise that using it introduces a lot of confusion. It could be agreed that the city is an emanation of political ideas in a broader sense, but it is not a political idea as such.

The fact that cities shrink and sometimes even fall apart provides evidence that the city is not a political idea but a living organism. If it was exclusively an idea, it would in fact be able to persist unchanged in the name of the idea adopted a priori. The statement by Henri Lefebvre that the city is a space for making politics rather than an idea in itself could hardly be more unambiguous in this respect.

The city is not a definite structure, on the contrary – it is characterised by changeability. All urban structures devised as planned and definite ideas prove the above thesis because they have failed the test of real life over time and have been verified negatively.

It should be mentioned that the main idea Lucio Costa and Oskar Niemeyer were guided by while they were designing Brasília was segregation of functions³. Apart from that, his aim was to create an internal order by collision-free transportation and optimisation of traffic so that all the movements would be purposeful. Brasília and Chandigarh in India are 50 years old now – they are undoubtedly cities of ideas. Yet, they are not cities – political ideas, but cities – functional and spatial ideas, or sociotechnical ideas. Both cities grew out of European and American universalism and were implanted – complete and ready – into a different culture and a different level of civilizational development. From the perspective of half a century, now almost gone, it could be said that the high hopes vested in these new urban settlements have not really been fulfilled, and the cities live their own lives – dependent on politics, like all our existence. In Brasília, additionally modelled on the idea of a garden city, it is hardly felt, but the vehicle traffic in both Brasília and Chandigarh is by far more intense than it was assumed in the model solutions intended for traffic optimisation.

3. Greek Polis, Vatican City, San Marino, Luxemburg, Hong Kong

Looking at the history of cities, we could claim that politics, ideas and independence used to be and still continue to be significant in city-states, i.e. cities – institutions, which used to be independent and sovereign from the policy of the state, because they themselves were the states. Due to their status, such cities were forced to make independent politics towards their citizens, adjacent areas and neighbouring city-states. Analysing one of the oldest city-states, i.e. the Greek Polis, it should be noticed that only the historically fully developed, we could say – mature Polis in the classic era acquired significance as an adopted form and manner of exercising power based on the independence of citizens, who had influence over the way in which urban space was managed. An important fact was that the

³ Urban and architectural plan of the city Brasília created by two Brazilian architects Lucio Costa (spatial plan) and Oscar Niemeyer (public buildings).

Polis was a kind of community who dwelt in a given area (usually comprising the urban centre and the surrounding rural areas). The community was speaking the same language, professing the established and recognised religion or religions, which in turn shaped a specific set of moral values⁴.

Another rather vague thesis which appears at times in contemporary publications, *inter alia* in studies by David Harvey⁵, Maciej Koralewski⁶ or Krzysztof Nawratek, claiming that a city is “a permanent revolution” also seems to be an over-interpretation. It is true that in the history of city development we have seen dramatic turns, we could say – revolutionary. Nevertheless, for many years of existence of e.g. Italian cities we cannot see anything that would suggest that each of the consecutive historic periods impressed its revolutionary mark on these cities. Authoritarian statements that the city is “constantly destroyed and recreated”, are extremely vivid and poetic, and they correspond well to the idea of revolution, but unfortunately they are nowhere near the reality. Of course, we can call every interference into the city space destruction and ruin, and at the same time we can call every action – creation. Moreover, everything that is done in the city can be treated as moves in a game (the market play in particular), yet such statements are only possible if at the outset we refuse to establish any basic conceptual apparatus and everything is subject to very liberal interpretation. In the history of development of many cities, we see a fairly integral development. Development which provides evidence that consecutive generations did not destroy the heritage left by their ancestors unless we indeed insist on calling every change that takes place – destruction. Undoubtedly, the very dynamic and deep changes which took place in cities in the 19th century and which were commonly called the industrial revolution contributed to certain reinforcement of the image of a city as a revolution.

4. A structure falling apart. Loss of integrity. Atomisation

In the book *Miasto jako idea polityczna* (*City as a Political Idea*), the author puts forward a very powerful thesis that “The key moment in which cities started to fall apart spatially (...) – was the emergence of non-linear transport, and first of all the loss of significance of pedestrian transportation”⁷. Before we analyse the above issue, we need to ask ourselves a question whether the linear city designed by Arturo Soria y Mata, with its linear transportation, was an integrated city or a city broken into pieces. It seems that in the light of various contemporary theories and definitions the structure proposed by Arturo Soria y Mata – in spite of the integral character of its transportation system – had little in common with an urban structure.

⁴ Trying to find at the root of a city development an idea that had been guiding its founders is a little like the situation of a literary critic trying to guess what an author of a poem meant to say by it. We know from experience that all these conjectures full of hypotheses are usually far from reality.

⁵ Harvey David, *Bunt Miast, Prawo do Miasta i Miejska Rewolucja*, translated by: *Praktyka Teoretyczna*, ed. Krystian Szadkowski, Bęc Zmiana Foundation, Warsaw 2012.

⁶ Koralewski Maciej, *Miasto jako arena protestów*, Marii Curie-Skłodowska University, Konteksty Społeczne, Volume I (1), Lublin 2013, pp.18-24.

⁷ Nawratek Krzysztof, *Miasto jako idea polityczna*, Korporacja ha!art, Kraków 2008, p. 28.

The so-called disintegration of the city was indeed affected by transport, but the most significant was the emergence of mass transportation servicing larger areas. This development may be called the first spatial disintegration of the city. The second stage of this process was the popularisation of the car. In the first stage, there were whole neighbourhoods or even whole towns that were situated at a considerable distance from the city centre, yet they were concentrated around e.g. a railway station. In the second stage, on the other hand, the development was completely dispersed, which was only made possible by permanent use of the car as the basic means of transport.

It is worthwhile at this point to put forward the thesis that the city is a kind of community, and the city understood as the spatial structure is in turn an emanation of this community⁸.

The spatial disintegration of the city affects the internal disintegration of the city as a community. The disintegration of the internal social structure created by its inhabitants in turn affects the spatial disintegration of the city. We are confronted here with a sort of a negative feedback between social and spatial relations. Loosening the bonds within the community contributes to the spatial disintegration of the urban structure.

The city is not a political community. It is more of a cultural community sharing certain values – the evidence to support the above thesis could be found in historic or contemporary ethnic ghettos comprising whole districts, where the binding agent is the shared cultural background and shared values. The thesis of the city as a cultural community grounded in the basic system of values is confirmed by the social problems in France, which have been observed for several years now, revealing the cultural differences between the native French and the immigrants from Arab countries. Another confirmation of this thesis can be found in the fenced-away residential estates inhabited by people of certain social status and certain set of values, the so-called *gated communities* now in the process of creation in many Polish cities⁹.

The loss of the sense of integrity is dangerous inasmuch as we are becoming an atomised and dispersed society at the local level, yet globally we are unified. It is confirmed by an easy-to-notice ongoing process of globalisation of our societies consisting mostly in standardisation of consumers, but also in alienating them from the values accepted for generations and replacing them with universal global values – constituents of mass culture. New societies do not maintain relations within the direct environment, they are more interested in world problems, such as global warming, mass tragedies, global economy or world fashion.

The thesis that societies function exclusively on the basis of economic principles, i.e. the principles of profit and loss, cannot be reconciled with the idea of the city as a community, in which we lose something so that we can gain something. In this approach, it could be said that the city – in order to remain the city – must always be in a sense a conservative space. This conservative character is necessary for its survival, the conservative character is also

⁸ Here my view of the city begins to come closer to the standpoint presented by Krzysztof Nawratek.

⁹ *Przy Lesie Estate* in Toruń – 11 multi-family houses built in 2004–2006, *Garczevska Estate* in Warsaw, completed in 2007. It is estimated that in Warsaw in 2011 there were jointly approx. 400 fenced-away residential estates. As much as 60% of the population of Warsaw and 60% of the population of the Tri-city declared in 2012 their desire to move into one of such estates.

a safeguard ensuring that certain values are inviolable. Finally, this conservative character is a constituent of the tradition which enables cities to continue their existence.

Another thesis impossible to agree with, which also appears in some contemporary works, is the one that "(...) public spaces are irrelevant nowadays. They have lost their political sense and now they are just decorations in an abandoned theatre (...) the struggle to preserve public spaces as such is like putting make-up on the face of a corpse".

Undoubtedly, the significance of contemporary public spaces is different now from the one they had 100 years ago. However, we all like and appreciate public spaces, such as the market place in Kraków or Siena, they do not seem dead spaces unless we are ready to admit that the cities are dead. The problem of reviving public spaces is important inasmuch as it is related to the problem of the declining need of encounter. This need is, nevertheless, fulfilled in the virtual reality instead of a physical space of the city. The scale and form of this phenomenon is so intense and so interesting as a problem that in a long-term perspective (which may not necessarily be very distant in time) it may lead to the situation in which the sense of a city's existence will be questioned. However, such situation may only occur when all the social and public life has been transferred into the cyberspace. However, life in the virtual world is against the family, against the community and against any kind of union between humans, in other words: against logic. Ewa Rewers points out that the post-industrial agora has moved into the cyberspace¹⁰. The city without public spaces may be called a city without a city, yet it may also be a city without inhabitants. Empty public spaces without people using them are dead, but the contemporary projects and strategies are by no means about "putting make-up on the face of a corpse," they are trying to wrench those spaces from the arms of death. The ultimate aim and subject of these actions is the human, and this fact must never be lost from sight. Each person, in order to function correctly and enjoy good mental health, needs physical and mental activity. Such activity is possible *inter alia* in public spaces. Hence, promotion of activity and attempting to revive such spaces are to a certain degree aimed at the welfare of the humans in their integrity. It is also important that ideas should not hide from view the basic need, which is still the improvement of living conditions in the city for its residents¹¹.

Symbolically, for ages each city has reflected the chase of humanity after a mythical land of happiness, a place where we would for some reason have it better. The myth has found one embodiment in the story of the attempt to build an ancient city with the Tower of Babel, i.e. a city in which all our needs would be fulfilled by ourselves and thanks to ourselves. Zygmunt Bauman has said "(...) *what makes modernity fluid (...) is the self-fuelling and self-intensifying compulsive and obsessive modernisation*"¹².

¹⁰ Rewers Ewa, *Post Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, TAIWPN Universitas, Kraków 2010.

¹¹ The author is of the opinion that a city resident should be the privileged subjects in the city. This postulate results from the observation that a lot of cities have the policy of giving preference to new investors, starting from big strategic investors all the way down to small private investors building single-family houses at the outskirts of the city. This policy brings benefits to the investors at the expense of the city residents.

¹² Zygmunt Bauman, *Kultura w płynnej nowoczesności*, Agora, Warsaw 2011, p. 26.

Can the sense of something missing – of unfulfilment – be the driving force for the city? It would appear that it can, but it results from the innate feature of man – the eternal malcontent, the person who has always – through generations – been unfulfilled. The sense of something missing is essential for our nature and constitutes the driving force for yet another quest, i.e. for new inventions and development. Unfulfilment is the human feature pushing us towards new challenges and actions. Humans are incomplete – not because they are porous, as described by Krzysztof Nawratek in his book, but they are incomplete by nature. The final explanation of this arch-human feature may be found in St. Augustine's words: "(...) my heart is restless until it rests in God". This restlessness is our driving force, the flywheel of progress and the motivation for going further and reaching deeper. In the specific situation of the city, the finding what is missing translates into satisfying our higher level needs: the cinema or theatre.

For centuries the city has been the community of free people. This thesis is presented *inter alia* by Jan Ptaśnik in his book *Miasto i mieszczaństwo w dawnej Polsce (Towns and Townspeople in old Poland)*¹³, who refers to the examples of the so-called Italian communes modelled on the idea of German towns, which were models of burghers' freedom in the Middle Ages. Moreover, from the historic point of view, the driving force for development in towns were first of all privilege and convenience. Convenience and the accompanying higher standard were an added value in comparison with rural areas. The towns were also places where finding a job was easier. This process was particularly visible in 19th-century industrial cities.

In its document entitled *Cities of Tomorrow* issued in 2011, the European Union promotes comprehensively the development of cities encouraging the so-called social inclusion. The process is supposed to be characterised by *inter alia* high quality of life and prosperity as well as a high degree of social cohesion. A person linked into the city (plugged in) is – in my opinion – a person who in a sense works for the benefit of the city. The place where the person is plugged in the city is the area in which they are plugged into a given social group. If there is no participation in any group, the situation resembles the situation of a single atom confronted with the whole organism. Therefore it is very important to try and plug people in groups and associations which can provide links between the city and its inhabitants. Goals related to working for the city may be achieved on the level of social groups and, similarly, privileges for city residents may be demanded and obtained on this level¹⁴.

At present the work of individuals for the benefit of the city is restricted to working in parties or – less frequently – in civic organisations or other institutions acting for the public welfare. It should be emphasised once again that a person associated with the city is the one who is plugged in a group. It can be observed in smaller towns or cities – and frequently in bigger ones, too – that the "power" and dynamics of development

¹³ Ptaśnik Jan, *Miasto i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warsaw 1949.

¹⁴ Each subordination is violence. In this sense spatial planning is violence. But this line of argumentation leads directly to the mental shortcut that living in compliance with any specified rules and norms entails being subjected to violence.

depends on the commitment of its inhabitants in the self-government, administration and economy.

Summing up, it must be stated that political determinants do affect the growth of societies and they influence the expansion and development of towns and cities. We should mention at this point e.g. the universal enfranchisement, which in the post-war years in Poland brought about a considerable influx of rural populations into cities. Political determinants also affect the population dynamics, which could have been observed e.g. after opening the labour markets of Western Europe for the Polish.

Claiming that the city is a political idea presents the attitude characteristic of the creationist trend, in which the author is convinced that he is able to create a city from scratch with the use of an idea. Is it then possible to create an androgenic, i.e. a trans-cultural, trans-commercial and trans-sexual, city? If we accept the vision of the city as a cultural community, it does not seem possible. Only an extremely liberal approach would enable completely different cultural patterns to coexist alongside each other. Nevertheless, it seems impossible to have a model that would reconcile liberalism and conservatism. We have to admit, though, that for centuries the city has been able to reconcile these totally different attitudes and it still continues doing so, just like it is able to reconcile originality and complexity, competition and cooperation. It is so because on the one hand the city is a complementary organism and on the other – a chaotic and internally contradictory phenomenon. The explanation for these contradictions occurring in the same area – at the same place – is the fact that the space and the principles of its division and functioning, i.e. all the methods of delimitation between totally different orders in space, law, or even morals, are in fact blurred and dynamic, we may say: outstretched in time and space. Practically in each town or city these principles are negotiated daily in the dynamic process of living rather than in the process of constructing ideas.

We współczesnej literaturze dotyczącej teorii urbanistyki niewiele jest publikacji polskich autorów. Wydaje się, że do najbardziej znanych pozycji ostatnich 15 lat należą: *Teoria urbanistyki* – Jana Macieja Chmielewskiego, *Przestrzeń marzycieli. Miasto jako projekt utopijny* – Bartłomieja Gutowskiego, *Podstawy urbanistyki i planowania przestrzennego* – Macieja Borsy, *Gra w miasto* – Czesława Bieleckiego, *Miasto jako idea polityczna* – Krzysztofa Nawratka. Ta ostatnia pozycja jest dość często cytowana w różnych opracowaniach jako podbudowa teoretyczna rozważań o mieście. Jakkolwiek jest to publikacja interesująca i niezwykle cenna ze względu na swój „ładunek” intelektualny, to jednak w wielu miejscach książka ta jest wewnętrznie sprzeczna. Autor jak sam wskazuje próbuje budować program dla współczesnego miasta, jednocześnie zachęca do dyskusji nad przedstawionym w książce projektem dla miasta współczesnego.

Niniejszy artykuł jest próbą podjęcia dyskusji z tezami zawartymi w wymienionej współczesnej literaturze polskiej. Prezentowany tekst „wyrósł” na podłożu zderzenia wizji Krzysztofa Nawratka, Czesława Bieleckiego z przyswojoną i zasymilowaną przez autora niniejszego artykułu wizją miasta przekazywaną przez wybitnych profesorów Instytutu Projektowania Miast i Regionów Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, tj.: Zbigniewa Wzorka, Stanisława Juchnowicza, Wandę Pencakowską, Tadeusza Bartkowicza, Barbarę Bartkowicz, Zbigniewa Zuziaka i Elżbietę Węclawowicz-Bilską.

1. Miasto jako idea:

Miasto samo w sobie może stanowić ideę. Ideę, wokół której i dla której gromadzą się ludzie. Swoistą współczesną ideą miasta jest dzielnica Christiania w Kopenhadze oraz projektowane i realizowane przez Normana Fostera miasto Masdar.

Ujęcie miasta jako idei o tyle jest ciekawe, że miasto stanowi jakby samodzielne pojęcie, samodzielny twór i byt, który można opisywać na wiele sposobów. Miasto jako idea jest bliskie stwierdzeniu, że miasto to fenomen, lecz ani jedno stwierdzenie, ani drugie nie przesądza, jakie w zasadzie jest miasto. Stwierdzenia te jednak podkreślają ważność miasta i jego znaczenie dla naszej cywilizacji, pozostawiając szerokie pole do samej definicji miasta.

Współcześnie dość powszechna w literaturze i prasie staje się postawa promująca miasto jako ideę społeczeństwa obywatelskiego, np. Paweł Stefan Załęski: *Neoliberalizm i społeczeństwo obywatelskie*, Dorota Pietrzyk-Reeves: *Idea społeczeństwa obywatelskiego*¹. Wspomniana wizja miasta jako społeczeństwa obywatelskiego jest przeniesieniem wizji państwa obywatelskiego na skalę miasta. Ni mniej ni więcej jest to postulat uczestnictwa ludności w podejmowaniu wszelkich strategicznych decyzji dotyczących miasta. Współcześnie idea społeczeństwa obywatelskiego jest dość modnym stwierdzeniem, które podkreślane jest przez polityków w celu pozyskania wyborców. Idea ta ma też stanowić pewnego rodzaju antidotum na problemy z mniejszościami etnicznymi emigrantów w miastach Unii Europejskiej. Jest też ona w jakimś sensie bezpieczną wizją dla urbanistów, gdyż odpowiedzialność za błędne decyzje przestrzenne spoczywałaby kolektywnie na społeczeństwie, które każdorazowo przy strategicznych decyzjach przestrzennych powinno dokonywać wyboru określonego rozwiązania.

¹ Załęski Paweł Stefan, *Neoliberalizm i społeczeństwo obywatelskie*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012. Pietrzyk-Reeves Dorota, *Idea społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2012. Day Peter, *Designing Democratic Community Networks: Involving Communities through Civil Participation*, *Digital Cities II: Computational and Sociological Approaches*, Lecture Notes in Computer Science, Volume 2362, 2002, s. 86-100. Portugali Juval, *A Self-Planned City. Complexity, Cognition and the City*, *Understanding Complex Systems* 2011, s. 299-311.

2. Miasto jako idea polityczna?²

Miasto niewątpliwie jest bytem politycznym, ale nie wydaje się by miasto było ideą polityczną ani tym bardziej rodzajem gry. Oczywiście można je opisać od strony idei, ale dla jego procesu powstawania idea polityczna nie ma większego znaczenia. Owa idea bardziej ma znaczenie dla sposobu funkcjonowania miasta przez to, że wpływa na sposób sprawowania władzy w mieście oraz na jego organizację, a czasami na samą lokację poszczególnych jego elementów. Patrząc jednak głębiej, sięgając do najgłębszych przesłanek, które miały wpływ na powstanie konkretnych miast, zauważyć należy, że znaczenie ma bardzo wiele różnych czynników. Wymienić tu w pierwszej kolejności należy przede wszystkim czynnik obronności, gdzie przykładem są miasta rzymskie na granicach limesu, miasta warowne, twierdze średniowieczne. Drugim znaczącym czynnikiem jest dogodna lokalizacja dla prowadzenia wymiany i handlu (miasta handlowe: portowe oraz na skrzyżowaniach głównych traktów handlowych). Trzecim czynnikiem są dobre warunki klimatyczne, które decydowały o powstaniu miast uzdrowiskowych i miast kurortów. Czwartym czynnikiem są bogactwa naturalne, które były przyczyną powstania XIX wiecznych miast przemysłowych. Powyższe czynniki skłaniają do stwierdzenia, że większe znaczenie miała funkcja miasta i jego najbliższego terytorium niż idea, jaka towarzyszyła powstaniu miasta. Trudno przypuszczać, że powstające w Stanach Zjednoczonych miasteczka związane z tzw. gorączką złota były poprzedzone refleksją osadników co do idei, w imię której pragną oni się osiedlić na danym terytorium.

Oczywiście współcześnie, gdy wiele spraw i rozwiązań jest upolitycznionych miasto jest też strukturą upolitycznioną, lecz nie jest ideą polityczną. Struktura organizacyjna miasta zależy bardziej od struktury organizacyjnej państwa i prowadzonej przez nie polityki regionalnej i miejskiej, a samo miasto jest strukturą ściśle zależną od prowadzonej polityki. Przyjmowanie określonej strategii rozwoju przestrzennego regionu, miasta czy dzielnicy, w wielu przypadkach jest procesem i zjawiskiem politycznym. Przyjęte dokumenty operacyjne i zatwierdzone strategie często są dokumentami politycznymi.

Każdorazowo rewaloryzacje i obszary specjalnych interwencji oraz obszary specjalnych ulg są szczególnie w polskiej rzeczywistości obszarami, w których wizja polityczna ma duże znaczenie. Przykładem historycznych realizacji, w których polityka miała olbrzymie znaczenie są zrealizowane w czasie komunizmu osiedla mieszkaniowe i strategiczne – propagandowe zakłady pracy. Z pewnością z ideą polityczną mieliśmy do czynienia w procesie tworzenia krakowskiej Nowej Huty czy warszawskiego Ursynowa oraz w procesie powstawania Tychów. W wielkim, ale to wielkim skrócie myślowym można miasto nazwać ideą polityczną, jednak jest to na tyle niesprecyzowane pojęcie, że wprowadza wiele zmieszania. Można by jednak przyjąć, że miasto jest emanacją idei politycznych w szerszym zakresie, ale samo w sobie nie jest ideą polityczną.

Fakt, że miasta kurczą się i czasem wręcz się rozpadają świadczy o tym, że miasto nie jest ideą polityczną, a bardziej żywym organizmem. Gdyby miasto było tylko i wyłącznie

² Z nieco inną wizją niż prezentowana w niniejszym artykule możemy się spotkać w pracach Henriego Lefebvra m.in. [w:] Purcell Mark, *Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant*, GeoJournal, 10-2002, Volume 58, Issue 2-3, s. 99-108.

ideą, to faktycznie mogłoby niezmiennie trwać w imię jakiejś przyjętej *a priori* idei. Stwierdzenie Henriego Lefebra, że miasto jest raczej przestrzenią dla prowadzenia polityki niż ideą samą w sobie jest w tym względzie bardzo jednoznaczne.

Miasto nie należy do struktur skończonych, charakteryzuje się bowiem zmiennością. Dowodzą temu wszelkie struktury miejskie pomyślane jako zaplanowane i skończone idee, które na przestrzeni lat nie sprawdziły się w realnym życiu. Wspomnieć należy, że naczelną ideą przy projektowaniu Brasili przez Lucio Costę i Oskara Niemeyera była segregacja funkcji, poza tym celem było stworzenie ładu wewnętrznego poprzez bezkolizyjną komunikację i zoptymalizowanie ruchu tak, aby wszelkie przemieszczenia były wyłącznie celowe³. Brasilia i Indyjski Chandigarh kończą 50 lat – miasta te należą niewątpliwie do miast idei. Nie są to jednak miasta idee polityczne, a raczej miasta idee funkcjonalno-przestrzenne, czy też idee socjotechniczne. Obydwa miasta wyrosły na podłożu euro-amerykańskiego uniwersalizmu i w gotowej postaci zostały przeniesione i wszczepione w inną kulturę i na inny szczebel rozwoju cywilizacyjnego. Z perspektywy upływającego pół wieku można powiedzieć, że pokładane w tych nowych założeniach nadzieje raczej się nie spełniły, a miasta też żyją swoim rytmem zależnym – jak cała nasza egzystencja – od polityki. W Brasili wzorowanej dodatkowo na idei miasta ogrodu, zupełnie się tego nie odczuwa, za to ruch samochodowy w Brasili i Chandigarh jest znaczenie większy niż to zakładały modelowe rozwiązania w zakresie optymalizacji ruchu.

3. Greckie Polis, Watykan, San Marino Luksemburg, Honkong

W świetle rozwoju historii miast stwierdzić można, że polityka, idea i niezależność miały i mają znaczenie w miastach-państwach, czyli miastach-instytucjach, które były niezależne i suwerenne od polityki państwa, bo same stanowiły państwo. Miasta te z racji swojego statusu były zmuszone do prowadzenia niezależnej polityki względem swoich obywateli i obszarów ościennych oraz sąsiednich miast-państw. Analizując jedno z najstarszych miast-państw, czyli greckie Polis, należy zauważyć, że dopiero historycznie ukształtowane, można powiedzieć – dojrzałe Polis w epoce klasycznej nabrało znaczenia jako przyjęta forma i sposób sprawowania władzy polegający na niezależności swoich obywateli, którzy mieli wpływ na sposób zarządzania przestrzenią miejską. Istotnym faktem jest to, że Polis było rodzajem wspólnoty, która zamieszkiwała określony obszar (zwykle składający się z ośrodka miejskiego i okolicznych terenów wiejskich), wspólnota ta używała tego samego języka, wyznawała uznaną religię lub religie, które z kolei kształtowały określone wartości moralne⁴.

³ Plan urbanistyczno-architektoniczny miasta Brasili stworzyli dwaj brazylijscy architekci Lucio Costa (plan przestrzenny) i Oscar Niemeyer (budynki użyteczności publicznej).

⁴ Doszukiwanie się u podstaw rozwoju miast idei, która by przyświecała jego założycielom przypomina trochę sytuację krytyka literackiego próbującego odgadnąć, co autor wiersza miał na myśli. Wiemy z doświadczenia, że pełne hipotez przypuszczenia mają niewiele wspólnego z rzeczywistością.

Kolejna z bardzo ogólnikowych tez, która pojawia się czasami we współczesnej literaturze, m.in. w opracowaniach Davida Harveya⁵; Macieja Koralewskiego⁶; Krzysztofa Nawratka, mówiąca że miasto jest „permanentną rewolucją” też wydaje się nadinterpretacją. Owszem w historii rozwoju miast widzimy zwroty dramatyczne, można powiedzieć rewolucyjne. Jednak przez wiele lat trwania np. miast włoskich nie dostrzegamy faktu, aby każda z następujących epok odcisnęła na tych miastach rewolucyjne piętno. Autorytarne stwierdzenia, że miasto wciąż jest „niszczone i wciąż jest tworzone” są niezwykle barwne i poetyckie, wpisujące się w idee rewolucyjności, ale stwierdzenia takie niestety mijają się z rzeczywistością. Niewątpliwie każdą ingerencję w przestrzeń możemy nazwać destrukcją i niszczeniem i jednocześnie każde działanie możemy nazywać tworzeniem, każde też działanie w mieście możemy traktować jako grę (a szczególnie grę rynkową), jednak takie stwierdzenia są tylko wtedy możliwe, gdy na wstępie nie ustalimy żadnego bazowego aparatu pojęciowego, a wszystko będzie podlegało bardzo swobodnej interpretacji. W historii rozwoju miast widzimy w wielu przypadkach dość integralny rozwój. Rozwój, który świadczy tylko o tym, że kolejne pokolenia wcale nie niszczyły dorobku pokoleń wcześniejszych, chyba że rzeczywiście każdą zaistniałą zmianę nazwiemy destrukcją. Niewątpliwie do pewnego utrwalenia się wizji miasta jako rewolucji przyczyniły się bardzo dynamiczne i głębokie zmiany w miastach, jakie zaszły w XIX wieku nazywane powszechnie rewolucją przemysłową.

4. Struktura rozpadająca się. Utrata integralności. Atomizacja

W książce *Miasto jako idea polityczna* postawiona jest bardzo silna teza, że: „Kluczowym momentem, w którym miasta zaczęły się przestrzenie rozpadać (...) – było pojawienie się nieliniowego transportu, a przede wszystkim utrata znaczenia przez transport pieszy”⁷. Na wstępie rozważań nad powyższą kwestią, trzeba zadać pytanie, czy zaprojektowane przez Arturo Soria y Matę miasto liniowe, z liniowym transportem, byłoby miastem zintegrowanym czy miastem rozbitym? Wydaje się, że w świetle różnych współczesnych teorii i definicji struktura jaką zaproponował Arturo Soria y Mata mimo integralności transportu ze strukturą miejską nie miała wiele wspólnego. Na tak zwany rozpad miasta rzeczywiście wpływ miał transport, ale największe znaczenie miało pojawienie się transportu masowego obsługującego większe terytorialnie obszary. Fakt ten można nazwać pierwszym rozbięciem przestrzennym miasta. Drugim etapem tego procesu rozbitcia było upowszechnienie się samochodu. Jakkolwiek w pierwszym etapie powstawały dzielnice, a czasem całe miasteczka, oddalone od centrum miasta, ale skupione wokół np. dworca czy stacji kolejowej, tak w drugim etapie nastąpiło całkowite rozproszenie zabudowy, możliwe do zniwelowania przez permanentne używanie samochodu jako podstawowego środka transportu.

⁵ Harvey David, *Bunt Miast, Prawo do Miasta i Miejska Rewolucja*, przekład: *Praktyka Teoretyczna*, redakcja: Krystian Szadkowski, Fundacja Bęc Zmiana, Warszawa 2012.

⁶ Koralewski Maciej, *Miasto jako arena protestów*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Konteksty Społeczne, Tom I (1), Lublin 2013, s. 18-24.

⁷ Nawratek Krzysztof, *Miasto jako idea polityczna*, Korporacja ha!art, Kraków 2008, s. 28.

Warto w tym miejscu postawić tezę, że miasto jest rodzajem wspólnoty, którego emanacją jest z kolei miasto w postaci struktury przestrzennej⁸.

Opisane powyżej rozbitcie przestrzenne miasta wpływa na rozbitcie wewnętrzne wspólnoty jaką jest miasto. Z kolei rozbitcie wewnętrzne struktury społecznej jaką tworzą jego mieszkańcy wpływa na rozbitcie przestrzenne miasta. Jest to sprzężenie zwrotne pomiędzy relacjami społecznymi a relacjami przestrzennymi. Tym samym rozluźnienie więzi społecznych przyczynia się do rozpadu przestrzennego struktury miejskiej.

Miasto nie jest rodzajem wspólnoty politycznej. Bardziej miasto jest rodzajem wspólnoty kulturowej wyznającej określone wartości – świadczyć o tym mogą powstające historycznie i współcześnie getta etniczne jako całe dzielnice, których bazą jest wspólna kultura i wspólne wartości. Potwierdzeniem tezy o mieście jako wspólnotcie kulturowej opartej na bazowym systemie wartości są obserwowane od kilku lat problemy społeczne we Francji, ujawniające odmienność kulturową emigrantów z krajów arabskich. Innym potwierdzeniem tej tezy mogą być także zamknięte osiedla mieszkaniowe ludzi o określonym stanowisku społecznym i o określonych wartościach. Przykładem mogą być tu tzw. *gated communities* realizowane w wielu miastach polskich⁹.

Utrata poczucia integralności jest tu o tyle niebezpieczna, że stajemy się społeczeństwem zatimizowanym, rozproszonym, ale za to jednolitym globalnie. Potwierdza to łatwo zauważalny, postępujący ciągle proces globalizacji naszych społeczeństw, polegający głównie na ujednoliceniu konsumentów, ale i oderwaniu ich od przyjętych przez pokolenia wartości na rzecz wyznawanych wartości ogólnoswiatowych wpisujących się w kulturę masową. Nowe społeczeństwa nie podtrzymują związków z bezpośrednim otoczeniem, bliższe mu są natomiast problemy światowe, takie jak globalne ocieplenie, masowe tragedie, czy globalna ekonomia i moda światowa. Opieranie zasad funkcjonowania społeczeństwa tylko na ekonomii, a więc na zasadach zysku i strat nie jest przystawalne do idei miasta jako wspólnoty, w której coś tracimy, byśmy mogli coś zyskać. W tym ujęciu można by powiedzieć, że miasto, aby pozostało miastem, zawsze musi być w jakimś znaczeniu przestrzenią konserwatywną. Ta konserwatywność miasta jest mu potrzebna, aby przetrwało, konserwatywność jest też gwarantem nienaruszalności pewnych wartości. Wreszcie konserwatywność wpisuje się w tradycję, która pozwala miastom trwać.

Nie sposób też zgodzić się z kolejną tezą, która pojawia się również w niektórych współczesnych pracach, że dla współczesnego miasta „(...) przestrzenie publiczne nie mają znaczenia. Utraciły swój sens polityczny i dziś są dekoracjami w opuszczonym teatrze (...) walka o przestrzenie publiczne jako takie jest pudrowaniem trupa”. Niewątpliwie znaczenie współczesnych przestrzeni publicznych jest inne 100 lat temu. A jednak powszechnie lubimy i doceniamy przestrzenie publiczne takie jak, rynek w Krakowie czy Sienie, i nie wydają się to być przestrzenie martwe, chyba że martwe będą miasta. Problem rewitalizacji przestrzeni publicznych jest o tyle istotny, że dotyczy zaniku potrzeby spotkania. Potrzeba ta jest jednak

⁸ Tu moje spojrzenie na miasto zaczyna się zbliżać do stanowiska Krzysztofa Nawratka.

⁹ „Osiedle Przy Lesie” w Toruniu – 11 budynków wielorodzinnych zrealizowanych w latach 2004–2006, „Osiedle Garczewska” w Warszawie – zakończone w 2007 roku. Ogółem przyjmuje się, że w Warszawie w 2011 roku było łącznie ok. 400 zamkniętych osiedli. Aż 60% ludności Warszawy i 60% mieszkańców Trójmiasta deklarowało w 2012 roku chęć zamieszkiwania w takich osiedlach.

realizowana w przestrzeni wirtualnej zamiast w przestrzeni fizycznej jaką jest miasto. Skala i forma tego zjawiska jest tak intensywna i jako problem ciekawa, że w dalekiej perspektywie (choć być może niezbyt odległej w czasie), może doprowadzić do sytuacji zakwestionowania sensu istnienia miasta. Jednak sytuacja taka może nastąpić tylko wtedy, gdy nastąpi przeniesienie całego życia społecznego i publicznego w cyberprzestrzeń. Życie w wirtualnym świecie jest jednak wbrew rodzinie, wbrew społeczności i wbrew jakiegokolwiek wspólnotocie, innymi słowy wbrew jakiegokolwiek logice. Ewa Rewers zauważa, że postindustrialna agora przeniosła się w cyberprzestrzeń¹⁰. Miasto bez przestrzeni publicznych możemy nazwać miastem bez miasta, może jednak być też miastem bez mieszkańców. Już samo istnienie przestrzeni publicznych, bez ludzi korzystających z nich powoduje, że przestrzenie te są martwe, ale we współczesnych projektach i strategiach nie chodzi bynajmniej o „pudrowanie trupa”, a raczej o wyrwanie tych przestrzeni z agonii. Głównym celem i podmiotem działań, którego nie wolno stracić sprzed oczu jest człowiek. Dla każdego człowieka i dla jego prawidłowego funkcjonowania i zdrowia psychicznego potrzebna jest aktywność fizyczna i psychiczna możliwa do realizacji m.in. w przestrzeniach publicznych. Zachęta do aktywności i próba rewitalizacji przestrzeni są w jakimś stopniu dbaniem o dobro człowieka w całej jego integralności. Ważne jest też, aby idee nie przysłoniły podstawowej potrzeby, jaką jest poprawa warunków życiowych w mieście dla podmiotu, jakim jest jego mieszkaniec¹¹.

Symbolicznie każde miasto stanowiło od wieków pogoń człowieka za mityczną krainą szczęśliwości, za miejscem gdzie będzie nam z jakiegoś powodu lepiej. Mit ten urzeczywistnia wizja próby zbudowania starożytnego miasta z Wieżą Babel – czyli miasta, w którym wszystkie nasze potrzeby przez nas samych i dzięki nam samym zostaną zaspokojone. Zygmunt Bauman stwierdził „(...) tym co czyni nowoczesność płynną (...) jest samo napędowa i samo intensyfikująca się, kompulsywna i obsesyjna modernizacja”¹².

Czy poczucie braku, niespełnienia może stanowić motor napędowy miasta? Wydaje się, że tak, ale wynika to z naturalnej cechy człowieka jako wiecznego malkontenta, osoby ciągle i przez pokolenia niespełnionej. To poczucie braku jest istotne dla naszej natury i stanowi motor nowych poszukiwań, a więc wynalazków i rozwoju. Niespełnienie jest cechą człowieka pchającą go do podejmowania nowych wyzwań i akcji. Człowiek jest niepełen nie dlatego, że jest porowaty jak to określił Krzysztof Nawratek w swojej książce, raczej człowiek jest niepełny jako taki. Jako wytłumaczenie ostateczne tej ze wszechmiar ludzkiej cechy należałoby zacytować słowa Św. Augustyna „(...) niespokojne jest serce moje, dopóki nie spocznę w Bogu.” Owa niespokojność jest naszą podstawową siłą napędu, siłą rozwoju oraz poszukiwania coraz dalej i coraz głębiej. Realizacja braków – konkretnie w mieście przekłada się na zaspokojenie nie naszych potrzeb wyższego rzędu: typu kino czy teatr.

¹⁰ Rewers Ewa, *Post Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, TAIWPN Universitas, Kraków 2010.

¹¹ Autor prezentuje stanowisko, że mieszkaniec miasta powinien być podmiotem uprzywilejowanym w mieście. Taki postulat wynika z obserwacji, że wiele miast prowadzi politykę sprzyjającą nowym inwestorom, począwszy od inwestorów dużych strategicznych, a skończywszy na inwestorach prywatnych budujących domki jednorodzinne na obrzeżach miast. Polityka ta jest prowadzona dla dobra tych inwestorów, kosztem mieszkańców miasta.

¹² Zygmunt Bauman, *Kultura w płynnej nowoczesności*, Agora, Warszawa 2011, s. 26.

Miasto przez wieki było zbiorem i zbiorowością ludzi wolnych. Tę tezę prezentuje m.in. Jan Ptaśnik w swojej książce *Miasto i mieszczaństwo w dawnej Polsce*¹³, powołując się na przykłady tzw. komun włoskich, wzorowanych na idei miast germańskich, będących w średniowieczu wzorcem wolności mieszczańskiej. Dodatkowo historycznie w miastach motor napędowy stanowił przede wszystkim przywilej i wygoda. Wygoda i związany z nią wyższy standard stanowiły coś więcej, w porównaniu z terenami wiejskimi. Miasto było też miejscem, gdzie łatwiej można było znaleźć pracę. Ten proces był szczególnie widoczny w przemysłowych miastach XIX-wiecznych.

Unia Europejska w swoim dokumencie pt. *Miasta Przyszłości* wydanym w 2011 roku w szeroki sposób promuje rozwój miast sprzyjający tzw. włączeniu społecznemu. Proces ten ma cechować się m.in. wysoką jakością życia i dobrobytem oraz wysokim stopniem spójnością społeczną. Człowiek wpleciony (wpięty) w miasto człowiek *plug-in* w moim mniemaniu to człowiek pracujący w jakimś sensie dla dobra i na rzecz miasta. Pole wpięcia danej jednostki w miasto to pole wpięcia w daną grupę społeczną, gdy nie można zaobserwować żadnego uczestnictwa człowieka, w żadnej grupie to przypomina pozycję pojedynczego atomu względem całego organizmu. Dlatego bardzo ważna jest próba wpinania ludzi w jakiegokolwiek grupy i stowarzyszenia, które mogą być ogniwami pośrednimi pomiędzy miastem a jego mieszkańcami. Z poziomu grup społecznych mogą być realizowane cele zwiane z pracą na rzecz miasta, z poziomu tych grup mogą też być łatwiej egzekwowane przywileje dla mieszkańców miasta¹⁴.

Obecne działanie poszczególnych osób na rzecz miasta ogranicza się do działalności w partiach, rzadziej w organizacjach społecznych czy innych instytucjach działających na rzecz dobra publicznego. Jeszcze raz należy podkreślić, że człowiek związany z miastem to ten, który jest wpięty w jakąkolwiek grupę. W małych, a często również w dużych miastach obserwować możemy zależność, że „siła” i dynamika rozwoju miasta zależy od zaangażowania jego mieszkańców w samorządzie, administracji i gospodarce.

Reasumując należy stwierdzić, że polityczne determinanty mają wpływ na wzrost społeczeństwa, wpływają na rozrost i rozwój miast. Wspomnieć tu należy chociażby powszechne uwłaszczenie, które w Polsce w latach powojennych spowodowało znaczny wpływ ludności ze wsi do miast. Polityczne determinanty mają wpływ na dynamikę populacji. Obserwować to mogliśmy chociażby po otwarciu dla Polaków rynków pracy w zachodniej Europie.

Stwierdzenie, że miasto jest ideą polityczną i jest postawą reprezentującą nurt kreacjonizmu, w którym autor jest przekonany o tym, że jest w stanie stworzyć miasto od początku do końca za pomocą idei. Czy jest zatem możliwe stworzenia miasta androgenicznego, czyli transkulturowego, transkomercyjnego i transseksualnego? Jeśli przyjmiemy wizję miasta jako wspólnoty kulturowej, to wydaje się, że nie jest to możliwe. Tylko przy skrajnie liberalnym podejściu mogą funkcjonować obok siebie różne wzorce kulturowe. Jednak funk-

¹³ Ptaśnik Jan, *Miasto i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1949.

¹⁴ Każde podporządkowanie się jest przemocą. W tym sensie planowania przestrzenne jest przemocą. Ale takie argumentowanie prowadzi do prostego skrótu myślowego, że nasze życie wg określonych zasad i norm podporządkowane jest przemocy.

cjonowanie wzorca godzącego liberalizm i konserwatyzm jest chyba nie możliwe. Przyznać jednak należy, że miasto przez wieki jakoś te dwie skrajnie różne postawy godziło i godzi, tak jak godzi oryginalność i złożoność, konkurencję i kooperację. Miasto jest bowiem z jednej strony tworem komplementarnym, z drugiej zaś strony jest tworem wewnętrznie sprzecznym i chaotycznym. Wytlumaczeniem istnienia sprzeczności na tym samym terenie – na tym samym miejscu jest fakt, że przestrzeń i zasady podziału, zasady funkcjonowania, czyli wszelkie miary podziału pomiędzy skrajnie różnymi porządkami w przestrzeni, prawie, a czasami nawet obyczajowości są w zasadzie płynne i dynamiczne, można powiedzieć rozciągnięte w czasie i przestrzeni. Zasady te praktycznie w każdym mieście ustalone są na bieżąco w procesie dynamiki życia, a nie w procesie budowania idei.

References/Literatura

- [1] Bielecki Cz., *Gra w miasto*, Dom Dostępny Foundation, Warsaw 1996.
- [2] Borsa M., *Podstawy urbanistyki i planowania przestrzennego*, Materials for students of Warsaw School of Economics, Warsaw 2007.
- [3] Chmielewski J.M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Warsaw University of Technology Press, Warsaw 2001.
- [4] Gutowski B., *Przestrzeń marzycieli. Miasto jako projekt utopijny*, Warsaw 2006.
- [5] Nawratek K., *Miasto jako idea polityczna*, Korporacja ha!art, Kraków 2008.

- III. 1. Realized a small part of the ideal city Chaux by Nicolas Ledoux – is an example of a city steeped in the idea of political vision (Photo from: rekultura.blox.pl/2009/07/Architekci-rewolucyjni.html)
- II. 1. Zrealizowany niewielki fragment idealnego miasta Chaux przez Nicolasa Ledoux – stanowi przykład miasta idei przesiąkniętej wizją polityczną (zdjęcie z: <http://rekultura.blox.pl/2009/07/Architekci-rewolucyjni.html/>)